

*Her işte halk ile olmalı birlik
Birlik olan yerde olur her dirlik
Sukut ol az söyle eyleme benlik
Büyükler yanında sohbet görünce*

Zülahi

Kitap okumak günümüzde hep bir vakit veya nakit darlığı mazeretine sığınarak ertelenmektedir. Halkımızın kitap okuma konusundaki ihmalkârlığını ve bunu arttırmak için tüm kurumların gayretkeşliğini (!) bilmeyenimiz yoktur. Ne var ki hepimiz kitap okumanın sayısız faydalarını biliriz de bunu somutlaştırıp “Hangi kitabı okuyacağımızı/okuduğumuzu” bir türlü söyleyemeyiz.

“Neden/Neyi okumalısınız?” sorusuna cevap arayan okurlar kitap inceleme ve tanıtım yazılarına başvurmaktadır. Türlü türlü meyvelerin yetiştiği ülkemizde bile vitamin ihtiyacını “hap” ile gidermeye çalışanlar azımsanamayacak kadar fazla. Maalesef insanların kitapları küçük alıntılar ve veciz sözlerin aktarıldığı “*Sosyal Medya*” dan tanımaya çalışmaları gerçek tada ulaşmalarını engellemektedir.

Biz de gerçek tada ulaşmanız dileğiyle Dil, Tarih ve Halk edebiyatı sahasında yirmi beşin üzerinde kitabı bulunan 1956 yılı Posof doğumlu “*Türk Dünyası Bilim, Kültür ve Sanat Ödülü*” sahibi Halk Edebiyatı ve Ahıska Merkezli Kafkasya’nın önemli araştırmacılarından Yunus Zeyrek’in kitabını tanıtacağız. Zeyrek, kendisi gibi Posoflu olan Aşık Zülali’yi 1977 yılından itibaren yaptığı derlemeleri, bizzat şairin kaleminden çıkmış defter ve mektuplarla harmanlayarak, 352 sayfalık 6 bölümden oluşan bir kitap haline getirmiştir. Bu kitabı 2004 yılında “Posoflu Zülali hayatı, Eserleri ve Millî Faaliyeti” adıyla Ankara’da bastırmıştır.

Şairin hayatının geçtiği Posof III. Murat devrinde (9 Ağustos 1578) Özdemiroğlu Osman Paşanın İran Safevilerine karşı kazandığı Çıldır Zaferiyle Ahıska, Ahılkelek ve Altunkale çevresiyle Türkiye’ye ilhak olmuştur. Milletimizin yüreğinde büyük yaralar açan 93 harbinin yenilgiyle sonuçlanması üzerine 1878 yılında imzalanan Yeşilköy Anlaşmasıyla Ardahan, Artvin, Batum ve Kars’la birlikte Ruslara bırakılmıştır. 3 Mart 1918’de yapılan Brest-Litowks Anlaşmasından 23 Şubat 1921 tarihine kadar Posof ve çevresinin Gürcü, Rus ve Osmanlı arasındaki git-gellerinden bahseden yazar; 16 Mart 1921 tarihli Moskova Anlaşması ile Posof, Ardahan ve Artvin anayurda katılırken Batum ve Ahıska çevresinin sınırlarımız dışında kaldığını teessüfle belirtmektedir. Bu sınır hala korunmaktadır.

Zeyrek, II. Bölümde Aşık Zülali’nin adının geçtiği kaynaklardan kısaca bahsettikten ve bu kadar önemli bir halk şairinden çok az söz edilmesini yadırgadığını özellikle vurguladıktan sonra III. Bölümde Aşık Zülali’nin hayatı konusuna geçmiştir.

Yusuf Zülali, R. 1288. H. 1290/ M.1873 yılı ilkbaharında Posof’un Suskap (Bugünkü adıyla Aşık Zülali) köyünde dünyaya geldi.¹ Şairin çocukluğuna ve gençliğine tekabül eden dönemlerinde doğduğu toprakların Rus esaretine maruz kalması Zülali’nin sosyal ve siyasi konularda hassasiyetinin yüksekliğine neden olarak görülebilir.

Yusuf, dedesinin gönderdiği ilk mektepte Zeliha adında bir kıza aşık olur. Kız ile atışmalarından öğrendiğimize göre Zeliha Yusuf’un “Zülal” mahlasını kullanmasını istemiştir. Dönemin ünlü aşıklarından olan Aşık Üzeyir Usta/Fakirinin oğlu Feryadi’de bu çocukta gelecek olduğunu hissederek onu “Zülali” mahlasıyla çağır-

1 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.18

Posoflu Aşık Zülâli*

* Muammer KÖKEN, Keskin Kaymakamı (Posof Eski Kaymakamı 2008-2010)

mıştır.² Aşık artık şiirlerinde “Zülali” ismini kullanmaya başlamıştır.

Artık Yusuf Zülali'nin aşıklığının mecazi mi, hakiki mi olduğunu öğrenme zamanı gelmiştir! Aşık 14-15 yaşlarında iken bir rüya görür. Rüyasında pirlerden, erenlerden bade içer. Bir de Kaf dağının arkasında bir kız gördüğünden bahisle söylediği şiirlerden etkilenen köylüler Zülali'nin “*Badeli Hak Aşık'ı*” olduğuna inanır.

Zülali bir gün 40 derece ateşli olduğu halde yataktadır. Kendisine nüsha (muska) yapmak, okuyup üfleme isteyen hocalara nazire olsun diye şu şiirle seslenmiştir.³

*Bir milyon halkı günde atarsın cehenneme,
Tanrı bilir kim gidecek, kimindir Cennet Sofu.
Bir kere Allah diyelim, kocaman tespih nedir?
Tanrı Erhamerrahimdir, eyleme külfet sofu.
Baklava diye yutarsın yetimlerin hakkını,
Zerre vicdanında senin yok mu merhamet Sofu.
İsterim yardım Allah'tan, istemem nushan senin.
Niçin edem benden aciz mürşide minnet Sofu?*

Tedaviye gelen Kadı Numan Efendi, Yusuf Zülali'nin yazdığı bu parçayı okuduktan sonra “*Bu çocukta meleke-i ilahiye vardır; dokunmayalım. İnşallah iyileşir.*” diyerek oradan uzaklaşır. Zülali'de birkaç gün içinde iyileşir.

Bir süre sonra dedesi tarafından alınan sazla Zülali artık nerede bir saz çalan ve ehli dil varsa onunla çalıp söylemeye başlayacaktır.

Aşık Zülali'nin aşıklığının 3. Yılında (1889) Ekim ayında Çıldır'a gittiğini ve ünlü aşıklarımızdan Çıldır'ın Suhara köyünden olan Aşık Şenlik (1848-1912) ile karşılaştığını öğreniyoruz.⁴ Çıldır Aşık Şenlik;

*Ehli İslam olan işitsin bilsin
Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana
İsterse Uruset ne ki var gelsin.
Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana.*

----

*Kavga günü namert sapa yer arar,
Er olan göğsünü düşmana gerer ,
Cem-i ervağ bizle meydana girer,
Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana.⁵*

Mısralarıyla başlayan halkımızın milli duygularını diri tutarak düşmana karşı uyanık olmayı sağlamış/sağlayan şiiri hala dilimizdedir. Aşık Zülali'nin artık aşıklığının tam olarak ispatlandığını gösteren tüm atışmalar kitapta yer almıştır.

Artık Zülali bölgede tanınan bir aşık olmuştur. 1890 ve 1891 yıllarında Ahiskanın köylerini dolaşmaya başlamıştır.⁶ Hatta 1891 yılında Ahıska'da dehşetli bir kolera hastalığı vuku bulmuş. Aşık bununla ilgili de bir destan yazmıştır.

*“Binsekizyüzdoksanbir tarihinde,
Bir zelzele düştü devr-i cihana.
Açtı bayrağını Gülşen bağında,
Yıkıldı hisarı daldı her yana.”*

2 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.24

3 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.36

4 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.43: Ancak Zeyrek, “Ahıska Araştırmaları, Ankara 2006 s. 112 “Aşık Şenlik ‘Şenlik’in Doğum Tarihini Fahrettin Kırzioğlu'nun Bir Yazısına Dayandırarak M.1853 olduğunu belirtmektedir.”

5 Zeyrek, Y. Ahıska Araştırmaları, Ankara 2006 s.114

6 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.101-118

Zülali 1892 yılında da Batum'a gitmiş. Burada Ahılkeleklî bir Ermeni Saz Şairi olan Kenziya ile deyişmiştir.⁷

Kenziya ;

*Sadık arkadaşına canın ver kaçma
Bitmez hain bahçesine gül saçma
Namert yağmuruna sakın baş açma
Yiğidin selinden ıslanmak gerek.*

Zülali ;

*Koç yiğidin çayı akar durulmaz
Dağlar aşar arabası yorulmaz
Tilkiden adalet murat sorulmaz
Aslan gölgesine yaslanmak gerek*

Zülali 1893 yılı sonlarında Bursa'ya gider. Buralarda yokluk, fakirlik çeker. Gurbet acısı da iyice yüreğine işlemiştir.⁸

*Birdenbire gelip kondu yurduma,
Oturdu evime yattı fakirlik.
Attı kollarını sardı boynuma,
Sineme ok gibi battı fakirlik.*

----

*Dedim yakamdan düş yeter ey efe,
Dedi kardeş daha gelmedim keyfe,
Bulamaz olunca bir fincan kayfe
Acıdı merhamet etti fakirlik*

Yazarımız, Aşık Zülali'nin 1894 yılında İstanbul'a; orada birkaç ay kaldıktan sonra da 1894 Sonbaharında Bursa Ziraat mektebine kayıt ve kabul olduğundan bahsediyor. Burada 3 yıl okuyor. Ancak 1896'da korkunç bir hastalığa yakalanıyor ve memleketi Posof'a geri dönüyor. Feryadi artık yatağında zor konuşmaktadır. Yine de söyleşiyorlar.⁹

Feryadi;

*Bize kan yutturdu aşk dedikleri,
Hep havaya verdim bu emekleri,
Yiğildi başıma hicran begleri,
Ellerinde topuz çal ha çaldadır.*

7 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.120

8 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.137-138

9 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.162

Zülali;

*Ben bu sevdalara düşenden beri,
Çözülmez kurtulem aşkın çemberi,
Süvari piyade hicran leşgeri,
Vücutum şehri ni al ha aldadır.*

Posoflu Zülali, 1899 yılında Tiflis'te Azerbaycan'ın Şeki (Nuha) şehrine giderek Milli muallim olmuştur. Ayrıca Kırım'ın Bahçesaray şehrinde İsmail Gaspıralı tarafından neşredilen Tercüman gazetesine de yazılar gönderdiği bildiriliyor.¹⁰ Kafkasya'da tanıştığı aydınlardan etkilenip 1904 Şeki'de bir gazel yazdığı ve Rus casusların takibi-ne uğradığını yıllar sonra Fahrettin Kızıoğlu'na yazdığı mektuptan anlıyoruz.¹¹

*Biz bu zulmetler içinden çıkarız bir gün olur
Şarka garba yıldırımlar çıkarız bir gün olur
Kara bulutlar içimden parlayıp şimşek atar,
Gök gürler, dolular yağar; bakarız bir gün olur*

----

*Bizi boğmak için yurda akan acı selleri,
Dinimizin kuvvetiyle tıkarız birgün olur.
Türk doğarız, Türk gezeriz, Türk yaşarız dünyada
Devrilen Moskof elinden çıkarız bir gün olur.
Der Zülali, Volga, Tuna, Ceyhun, Araslar gibi
Tuğyan eder deryalara akarız bir gün olur
Şiirinin tamamı kitapta yer almaktadır.*

Yürütülen milli faaliyetlerin zamanın Rus yönetimi tarafından hoş karşılanmadığından bahseden Zeyrek, Aşık Zülali'nin sadece sevgilisinin kaşına gözüne şiirler yazan birisi değil vatan, millet temasını halk şiirine özenle işlemiş bir halk aydını olduğunu özellikle vurgulamadan geçemiyor.

Aşık Zülali'nin 1904 yılında Erzurumlu Summani ile karşılaşmaları ve Sümmanın Posof'ta kaldığı dört gün boyunca yaptıkları tüm atışmalar kitapta geniş yer bulmuştur. Biz burada sadece birbirlerine övgüler dizdikleri şu dizelere yer vereceğiz.¹²

10 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.124

11 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.165

12 Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.181

Sümmani;

*Yedi iklim çar köşede söyleniyor adınız
Soyunuzu levh-i mahfuzda yazılı künye gibi
Zülali nasıl şairdir ? Sorsalar Sümmani'den*

Öyle idrak eyledim ki dalgası derya gibi.

Zülali;

*Ders okudum dün gece manada üstadımızdan
Tabir ettim aynı çıktı gördüğüm rüya gibi
Sümmani nice aşiktir ? sorsalar zülali'den
İnci yakut la'lü gevher yağdırır sema gibi.*

Zülali, 1910'da Duğur'da (Posof) medresede Müderis ve Rus İşkolası'nda da Türkçe dersleri verirken Kars'lı Arif Ağa'ya gönderdiği bir manzumeye rastlıyoruz.¹³

Ne yazık ki o dönemlerde de cehaletle savaşılmıştı! Zülali Kars'ta "Cami Mektebi" adı altında bir Türk Mektebi açılmasına önayak olunmasını istiyor.

*Şu Kars'ta yok mu bir kimse, bulunsun bu himayette
Neden bir darul-eman yok, kocaman bir vilayette?
Bütün Ermeniler, Rumlar okurlar Türkçe, Rusçayı,
Yazık değil mi, Türk çocuğu kalsın her esarete...*

----

*Kars'ın köylerini derler yazan yok bir satır Türkçe,
Acep Türk yazısı çıktı da gezer mi Semavatta?
Diğer milletlere göre ne denli geride kaldık.
Aman kardaş ne fark vardır bizim ile cemadatta?*

Yusuf zülali bir şair, muallim, gazeteci ve halk önderi bir aydın olarak vatan millet uğruna çalışmıştır. Rusların ta-kibi artınca 1911'de Afyon'a göçer. Yunanlıların Afyon'u işgalinde elindeki koyunu, keçiyi de kaybeder. Yine fakirlik günleri başlamıştır.¹⁴

*Kış Uzar yel gibi geçer bahar yaz,
Bahıtım böyle yazmış kime edem naz,
Kapımdaki horoz ediyor avaz,
Servetim yok iş bu hayvandan başka.*

¹³ Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.169

¹⁴ Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.197

*Akşam yemeğimde hazreti kabak,
Önü arkası yok o da bir çanak,
Diyorlar eşyanı sat hey avanak,
Var mıdır bir kırık kazandan başka!*

1930 yılında Aşık Zülali memleketi Posof'a hasretlik gidermek için geliyor. Memleket sevdası zorluklara göğüs germesini kolaylaştırıyor. Afyon'dan İstanbul'a gidiyor. İstanbul'dan vapurla Hopa'ya oradan da Posof'a geçiyor. Artvin'in Berta köyünde karşılaştığı bir ihtiyarla şu deyişi söylüyor.¹⁵

*Vücutum mülkünden yağmur kar gitmez,
Niçün gelmez, baharında neler var!
Doğmaz tan yıldızı, şafaklar atmaz,
Güneş çalmaz, seherimde neler var!
Nice dellal hicranımı satarlar,
Müşteriler ellerinden kaparlar,
Dertten kal'a gamdan saray yaparlar,
Gelin görün, şherimde neler var!*

Posof'a giderken Şavşat'ın ve Arsiyan Dağının güzelliğine dayanamayarak şu güzellemeyi söylüyor.

*Livana'dan aştım Şavşat dağına
Allah'ın lütfundan ihsan göründü.
Sanarsın ki düştüm cennet bağına
İnsanları huri gülman göründü.*

*Sevgim kaldı vatan gazilerinde
Hasretim var idi bazılarında,
Bu dersin manevi yazılarında
"Hubbül vatan minel iman" göründü.*

----

*Hicran köprüsünden geçti ordumuz,
Kalmadı kasevet asla derdimiz,
Poshof mekanımız, Suskap yurdumuz
Her taşı cevherden vatan göründü.*

Zülali'nin bir ara (1935'li yıllar) Emirdağın Bavurdu, Çiftelerin Zaferhamit ve Mahmudiye'nin Kaymaz Yaylasın-

¹⁵ Zeyrek.Y Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.215

da imamlık yaptığı da söylene de kısa sürmüş; “*Neylerin imamlık şairliğin yap!*” demiştir.¹⁶

----

*Biri bir gün dedi davete gidek,
Gidelim hocam ki vardır çok yemek,
Gülleç baklavalar yağlıca börek,
Helva kadayıflar gayet yumuşak*

*Gittik yedik sıra duvaya geldi.
Dedim biraz daha kırk lokma kaldı,
Mide doldu başırsaklar kabardı,
Öleyazdım şükür kırıldı kuşak.*

1945 yılında iki Gürcü profesörün yayınladığı bir makale ile Kars, Ardahan ve Artvin’i talep etmelerine sert tepki göstererek şu koçaklamayı kaleme almıştır.¹⁷

*Bir karış toprağa verseler, cihanı vermeyiz
Parçalasalar Eflak’ı asumanı vermeyiz.
Kalbimizde damla kandır vatanın her parçası,
Göle’yi, Sarıkamış’ı Kağızman’ı vermeyiz.*

*Tek zerreden bir kütleyiz, bu ülkede yaşarız,
Yediden yetmişe dek serhatlere koşarız,
Bir ayak toprak alsalar biz iki dağ aşarız,
Dünya alt üst olmayınca bu vatani vermeyiz.*

*Zülali, çeker isek al bayrağı arş ileri!
Biz öyle Türk oğluyuz ki dönmeyiz asla geri,
Çiğerimizde saklarız, Poshof, Şavşat, Çıldır’ı,
Artvin’i, o güzel Kars’ı, Ardahan’ı vermeyiz...*

1873 yılında Çarlık Rusyası sınırları içindeki Posof’ta başlayan Aşık Zülali’nin hayatı, türlü çileler ve mücadele içinde 18 Aralık 1956 tarihinde Eskişehir’de son bulmuştur. Mezarı Eskişehir’in Çifteler ilçesindedir. Kitabımızın yazarı Sayın Zeyrek, 2003 yılında kendisinin de konuşmacı olarak katıldığı bir programla Çifteler Kaymakamlığı’nca bir anıtmezar yaptırıldığından söz ediyor.¹⁸

Kitabımızın IV. Bölümünde Aşık Zülali’nin tesirinde kaldığı şairler ve şiirlerden söz edilmiş. Çırakların şiirlerinden de örnekler verilmiştir. V. ve VI. Bölümde Zülali’nin şiirleri, dil, şekil ve muhteva özellikleri yönüyle incelenmiş ve şairin edebi şahsiyeti şiirlerine bolca yer verilerek ortaya çıkartılmıştır.

Büyük Ozan Zülali, 1940’da Kırzioğlu’na yazdığı bir mektubta “*Orada eserlerimizi neşrederseniz bizi ebediyete kaydetmiş olursunuz*”¹⁹ demiştir. Bendeniz de ev ödevimi yapmanın huzurunu yaşıyorum.

Son söz yerine diyebilirim ki Aşık Zülali’yi her yönüyle anlatan bu kitaba ilişkin bu satırların mukaddime olarak kabul edilmesini istirham ederim. Bu büyük ozanın şiirlerinin yazıldığı bu kitap didik didik edilerek ders kitaplarına alınacak şiirler seçilmelidir. Aşık Zülali’nin edebi kişiliği ve şiirlerini anlatan Sempozyumlar, konferanslar düzenlenmelidir. Master, Doktora öğrencilerimize büyük şair Aşık Zülali’nin gezdiği tüm ülkeleri, illeri ve ilçeleri kapsayacak şekilde kültür incelemeleri yaptırılmalıdır.

Velhasıl insan ömründe önemli bir yer tutan yirmi beş yılın üzerinde bir emekle hazırlanan bu kitap OKUNSUN... OKUTULSUN...

¹⁶ Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.199

¹⁷ Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.213

¹⁸ Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.230

¹⁹ Zeyrek, Y. Posoflu Zülali, Ankara 2004 s.336